

Верховний
Суд

Сімейні та спадкові відносини під час війни: практика Верховного Суду

Ольга СТУПАК

суддя Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду

СПРАВИ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Постанова Об'єднаної палати КЦС ВС від 23 січня 2023 року у справі № 214/1309/21

(юрисдикції справи про встановлення факту залежить від правової мети його встановлення)

Приватно-правовий інструментарій (зокрема, ініціювання справи про встановлення факту) не повинен використовуватися учасниками для оцінки обставин, які становлять предмет доказування у адміністративному провадженні, чи з метою створення поза межами останнього передумов для визнання доказу, отриманого у такому провадженні, належним та допустимим.

Встановити факт перебування на утриманні померлого для одержання страхових виплат в разі смерті потерпілого від нещасного випадку на виробництві можливо винятково під час розгляду справи у суді адміністративної юрисдикції у зв'язку з оскарженням рішення (дій/бездіяльності) суб'єкта владних повноважень. В адміністративній справі встановлення такого факту не є самостійною метою, а є передумовою задоволення адміністративного позову.

Об'єднана палата Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду відступила від висновків, зроблених Касаційним цивільним судом у постановках: від 16 квітня 2020 року в справі №210/3705/17 (провадження № 61-37673св18), від 22 жовтня 2020 року в справі №210/343/19 (провадження № 61-22247св19), від 02 грудня 2020 року в справі №212/5707/17 (провадження № 61-1281св19) та від 31 серпня 2022 року в справі №592/13089/21 (провадження № 61-5213св22) щодо юрисдикції цієї категорії спорів.

Висновок є застосовний у всіх справах, де правова мета встановлення факту пов'язується із отримання чи набуттям права на соціальні чи спеціальні виплати, в тому числі у зв'язку із смертю військовослужбовця.

Приклад: Постанова КЦС ВС від 22 березня 2023 року у справі № 290/289/22-ц, від 17 травня 2023 року у справі № 343/1548/22

(факт проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу з чоловіком, який загинув під час участі у бойових діях для отримання одноразової соціальної допомоги)

Постанова Об'єднаної палати КЦС ВС від 12 червня 2023 року у справі № 2-7985/2003
(апеляційний перегляд справи у разі часткового відновлення втраченого судового провадження)

Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду керується тим, що повноваження суду апеляційної інстанції вичерпним способом визначені та врегульовані в ЦПК України. Надання повноважень суду апеляційної інстанції на ухвалення певних процесуальних рішень з підстав, не передбачених процесуальним законом, є порушенням принципу законності, який полягає в обов'язку суду неухильно дотримуватися у своїй діяльності приписів Конституції та законів України.

Не наділення суду апеляційної інстанції повноваженнями закривати апеляційне провадження, якщо втрачене судове провадження відновлено лише частково, є очевидним, оскільки це відповідає змісту та самому призначенню стадії апеляційного перегляду в цивільному процесі.

СПРАВИ ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Постанова ВС від 16 березня 2023 року у справі № 520/13963/17
(забезпечення позову в справі про визначення місця проживання дитини)

Враховуючи, що під час воєнного стану позивач разом із неповнолітньою дитиною виїхав за межі України, у зв'язку з чим мати позбавлена можливості спілкуватися з малолітньою дочкою, урахуванням права матері на особисте спілкування з дитиною, суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про задоволення заяви про забезпечення позову та зобов'язання позивача забезпечувати щодня у будні дні з 19.00 год. мінімум 30 хв. контакт матері з малолітньою донькою шляхом відеозв'язку за допомогою мобільних застосунків «Viber», «WhatsApp», «Telegram» та/або програм «Zoom», «Skype».

Верховний Суд погодився з таким способом забезпечення позову.

СПРАВИ ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Постанова ВС від 24 травня 2023 року у справі № 463/4550/21

(справа про встановлення способів участі у вихованні та спілкуванні з дитиною, зобов'язання повернути дитину)

Тимчасовий виїзд дитячого будинку сімейного типу до Швейцарії у зв'язку зі збройною агресією росії проти України не свідчить про створення перешкод у спілкуванні з дитиною.

Мати дитини не позбавлена можливості спілкуватись із дочкою, місце перебування дитини їй відомо. Виїзд дитячого будинку сімейного типу за межі України є тимчасовим та вимушеним, пов'язаний із військовою агресією росії проти України. Повернення дитини не буде відповідати найкращим інтересам останньої.

Суди обґрунтовано врахували, що комісією з питань захисту прав дитини районної адміністрації позивачу надано згоду на відвідування дочки в межах центру підтримки дітей при ліцеї, проте остання не зверталася до ліцею для встановлення графіку відвідувань дитини.

Водночас Верховний Суд у цій справі звернув увагу, що дитині надано статус позбавленої батьківського піклування, а тому відповідно до статті 24 Закону України «Про охорону дитинства» її утримання і виховання забезпечується державою.

СПРАВИ ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Постанова ВС від 09 лютого 2023 у справі № 753/572/20
(справа про визначення місця проживання дитини)

Верховний Суд вказав, що з огляду на введення воєнного стану в Україні, при вирішенні спорів, що стосуються прав та інтересів дитини, першочерговим завданням держави є забезпечення її безпеки і права на життя. Суд касаційної інстанції погодився з висновком суду апеляційної інстанції про відмову батькові у позові, пославшись на те, що суд апеляційної інстанції врахував інтереси дитини, її думку (небажання повертатися в Україну), а також безпеку проживання дитини з матір'ю на території Румунії.

Верховний Суд, враховуючи норми Конвенції про права дитини щодо забезпечення її якнайкращих інтересів та безпеки і права на життя, введення в Україні воєнного стану, перебування дитини з матір'ю в Румунії, її право бути заслуханою, бажання самої дитини, якій виповнилося 11 років на час ухвалення оскаржуваного рішення, дійшов висновку про обґрунтованість рішення суду апеляційної інстанції щодо недоведеності позовних вимог та відсутності підстав для задоволення позову

Постанова ВС від 12 червня 2023 року у справі № 748/1575/22
(справа за позовом про заборону виїзду дитини за межі України без згоди батька)

На час запровадження на території України надзвичайного або воєнного стану діють положення абзацу тринадцятого пункту 23 Правил перетинання державного кордону громадянами України, відповідно до яких виїзд за межі України дітей, які не досягли 16-річного віку, в супроводі одного з батьків, баби, діда, повнолітніх брата, сестри, мачухи, вітчима або інших осіб, уповноважених одним з батьків письмовою заявою, завіреною органом опіки та піклування, здійснюється без нотаріально посвідченої згоди другого з батьків та за наявності паспорта громадянина України або свідоцтва про народження дитини (за відсутності паспорта громадянина України)/документів, що містять відомості про особу, на підставі яких Держприкордонслужба дозволить перетин державного кордону.

Верховний Суд погодився з висновками попередніх інстанцій, що відмовляючи в задоволенні позову, суди виходили з того, що відсутні законні підстави для заборони виїзду малолітньої дитини за межі України без згоди батька, оскільки позивач не довів створення відповідачем реальної загрози неправомірного вивезення дитини.

Постанова ВС від 14 червня 2023 року у справі № 760/31518/21

Внаслідок загрози життю та здоров'ю дитини через масові ракетні обстріли позивачка разом із сином виїхали до Франції, де отримали тимчасовий захист та знаходяться тепер, тож на сьогодні дитині безпечніше залишатись з матір'ю у Франції у стійкому та безпечному середовищі.

Визначаючи місце проживання дитини, надавши належну оцінку усім доказам у справі, у тому числі висновку органу опіки та піклування, суди попередніх інстанцій, виходячи із найкращих інтересів дитини, встановивши, що дитина вже досить тривалий час проживає разом із матір'ю, визначили місце проживання з останньою. На час ухвалення оскаржуваних рішень судами попередніх інстанцій не встановлено обставин, які б давали підстави для висновку, що визначення місця проживання дитини з батьком, що фактично призводить до зміни місця проживання дитини, буде мати більш позитивний вплив на дитину.

Доводи касаційної скарги щодо відмови суду першої інстанції у задоволенні клопотання відповідача про призначення судової психологічної експертизи з метою визначення психологічного стану малолітнього сина, є необґрунтованими, оскільки призначення судової експертизи є правом суду з метою встановлення даних, які входять до предмету доказування у справі, судом не встановлено підстав для задоволення такого клопотання відповідача, оскільки у справі наявні інші висновки спеціалістів. Суди обґрунтовано врахували, що на час перебування дитини разом із матір'ю за кордоном виконання такого клопотання може затягнутись на тривалий час.

Доводи касаційної скарги щодо відмови суду у задоволенні клопотання відповідача про звернення з відповідним судовим дорученням до іноземного суду або іншого компетентного органу з метою встановлення умов приживання дитини, є необґрунтованими, оскільки встановлення таких обставин не має значення для вирішення спору щодо місця проживання дитини з огляду на тимчасове перебування позивачки з дитиною на території Франції, що пов'язане із введенням воєнного стану в Україні.

СПРАВИ ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Постанова ВС від 25 січня 2023 року у справі № 676/47/21 (строки прийняття спадщини під час дії воєнного стану)

Основним актом цивільного законодавства України є Цивільний кодекс України. Актами цивільного законодавства є також інші закони України, які приймаються відповідно до Конституції України та цього Кодексу (далі - закон). Актами цивільного законодавства України є також постанови Кабінету Міністрів України. Якщо постанова Кабінету Міністрів України суперечить положенням цього Кодексу або іншому закону, застосовуються відповідні положення цього Кодексу або іншого закону (частина четверта статті 4 ЦК України).

Правила щодо строку на прийняття спадщини (початок перебігу, наслідки спливу) регулюються Цивільним кодексом України, який прийнятий Верховною Радою України і є основним актом цивільного законодавства України.

Строк на прийняття спадщини по своїй сутності є присічним (статті 1270, 1272 ЦК), оскільки його сплив призводить до того, що спадкоємець вважається таким, який не прийняв спадщину. Тобто сплив строку «присікає» право на прийняття спадщини. Проте в законі, вочевидь з урахуванням сутності права на прийняття спадщини як майнового, передбачена можливість: за згодою самих спадкоємців, що прийняли спадщину, подати заяву про прийняття спадщини (частина друга статті 1272 ЦК України); для спадкоємця звернутися з позовною вимогою та за наявності поважної причини суд визначає додатковий строк на прийняття спадщини (частина третя статті 1272 ЦК України); законодавець як у статті 1270 ЦК України, так і в інших нормах ЦК України, не передбачає допустимості існування такої конструкції як «зупинення перебігу строку на прийняття спадщини» та можливості в постанові Кабінету Міністрів України визначати інші правила щодо строку на прийняття спадщини;

Верховний
Суд

Дякую за увагу!